

Dějiny Židů - Judaismus 2
(KBS/DZJ2)
Kateřina Šašková, LS 2015



TANACH

struktura a žánry

ŽÁNRY TANACHU

- * **různorodost** literárních **žánrů** (lidová tvorba i umělé)
- * **jednotící prvek** - tradice založená na víře v Hospodina

próza

- a) **mýty** (o stvoření světa, o potopě atd.)
- b) **ságy** či **pověsti** (příběhy praotců)
- c) **legendy** (např. narození Mojžíše)
- d) **historická vyprávění** (Soudců, Samuel, Královské knihy)
- e) **zákonodárné části**
 - ⇒ drobné prozaické útvary:
 - a) **bajky** (tzv. Jótamova bajka, Sd 9)
 - b) **hádanky** (např. Samsonovy hádanky, Sd 14)
 - c) **mravní naučení**
 - d) **pohádkové motivy** (např. Josef, Samson)

ŽÁNRY TANACHU

poezie

- a) **náboženská poezie** (žalmy, hymny)
- b) **světská poezie** (milostná (Píseň písní); nářky)
- c) poezie **prorockých textů** (proroci)
- d) poezie **didaktická** a **mudroslovná** (Příslaví, Kazatel, Jób)

obsah a forma

* velmi **blízké** literatuře vzniklé v **Mezopotámii, Egyptě i Ugaritu**

⇒ pro mnohé jsou v těchto kulturách **paralely** nebo alespoň **motivické a formální shody**

⇒ **paralelismus membrorum**

⇒ **alfabetické řazení** veršových a strofických jednotek

⇒ **refrén**

TÓRA (תורה)

názvy:

⇒ **Pět knih Mojžíšových**

⇒ **Pentateuch**

⇒ **Chamiša chumšej Tóra** (חמישה חומשי תורה; Pět pětín Tóry)

⇒ **Chumaš** (חומש; Pětice)

⇒ **Tóra** (תורה)

- výraz původně označoval kněžský výrok
- Zákon
- v judaismu nemá negativní asociace

* od **stvoření** do **Mojžíšovy smrti**

* podle **tradice** (odvozené z učení farizeů) všechny **budoucí komentáře** a **interpretace autoritativní povahy** zjeveny **Mojžíšovi** na hoře **Sinaj**

TÓRA (תורה)

1. *Berešit* (בְּרֵאשִׁית; První kniha Mojžíšova; Genesis)

⇒ hebr. název podle *incipitu* - *Na počátku*

⇒ *Genesis* - řec. zrození, volněji počátek

* *dvě části:*

a. stvoření světa a člověka, jeho pád, **Kain** a **Ábel**, potopa (**Noe**), zmatení jazyků při stavbě babylónské věže

⇒ teologický výklad světa a jeho vztahu k bohu

b. příběhy praotců Izraele – **Abram/Abraham**, **Izák**, **Jákob**, **Josef**, vstup do **Egypta**, **Josefova** smrt

⇒ celek v *nynější podobě* asi v *5. či 4. stol. př. n. l.*

⇒ sestavena z *různých starých látek*

⇒ vlivy různých *náboženských představ* a *kulturních tradic okolních národů*

⇒ *různost slovesných útvarů* a *rozdílnost slovní zásoby* v jednotlivých pasážích

TÓRA (תורה)

2. Šemót (שמות; Druhá kniha Mojžíšova; Exodus)

⇒ „*Jména*“

⇒ **Exodus** - polatinštění řec. názvu Exodos - **Vyjití**

⇒ základní motiv - vyjití z **Egypta** - slaveno o **Pesachu**

⇒ **Izrael** - poprvé pevně **semknuté společenství**

* **obsah**

⇒ útlak v **Egyptě**, narození a růst **Mojžíše**, **deset egyptských ran**, záchrana **otevřením moře**, **mana**, **Desatero** a další příkazy, pokyny ke zřízení **stánku úmluvy s truhlou smlouvy**

⇒ vznik a vývoj knihy složitý - spojena řada starých tradic

⇒ přesnou dobu děje neznáme - snad **13. stol. př. n. l.**

TÓRA (תורה)

3. Vajikra (ויקרא; Třetí kniha Mojžíšova; Leviticus)

⇒ hebr. „**A zavolal**“; **Tórat kohanim** („Učení kněží“)

⇒ řec. **Leuitikon** - lat. **Leviticus**

obsah

⇒ převážně **náboženské právo** a **bohoslužebné instrukce** pro **kohanim** (kněze) z kmene **Lévi**

4. Bemidbar (במדבר; Čtvrtá kniha Mojžíšova; Numeri)

⇒ hebr. „**Na poušti**“

⇒ lat. **Numeri**; řec. **Arithmoi** - „**Výčty**“

obsah

⇒ těžiště leží v **ději** - sečtení putujícího lidu, reptání lidu - trest - **čtyřicetileté putování**, **Zajordání** - přiděleno kmenům **Gád**, **Rúben** a polovině kmene **Manases**

TÓRA (תורה)

5. Dvarim (דְּבָרִים; Pátá kniha Mojžíšova; Deuteronomium)

⇒ hebr. „**Slova**“; **Mišne Tóra** „Opakování Tóry“

⇒ řec. **Deuteronomion**; lat. **Deuteronomium** - „Druhý Zákon“

obsah

⇒ **Mojžíšova** řeč před vstupem do zaslíbené země

⇒ opakování hlavních bodů putování po poušti i souborů příkazů včetně Desatera

⇒ končí **Mojžíšovou** smrtí

⇒ **pozdější** než většina předchozích látek Tóry

⇒ vznik spojován s nalezením „knihy Zákona“ v jeruzalémském chrámu (snad jakési starší jádro Dt.) a s **Jóšijášovou** reformou

⇒ hlavní důraz na očistu, sjednocení kultu a jeho soustředění výhradně v jeruzalémském chrámu

⇒ výrazně etický ráz

NEVI'IM (נביאים)

- ⇒ jedinci vyvolení k tomu, aby sdělovali bohem **inspirované zjevení** - předpověď budoucích událostí, napomenutí a varování před trestem
- ⇒ největším z proroků Izraele **Mojžíš**
- ⇒ **období hlavní činnosti** - **Samuel** (asi 11. stol. př. n. l.) až **Malachiáš** (asi 500 př. n. l.)
- ⇒ **prorok** – hebr. **n^evi** (נְבִיא) nebo **ro'e** (vidoucí; רֹאֶה), **choze** (vidoucí; חֹזֶה)

kategorie proroků

a) **lidoví proroci** (např. **Samuel**, **Natan**, **Achijáš Šíloský**, **Eliáš** a **Elíša**)

- ⇒ často tvořili skupiny či společenstva

b) „**literární**“ či „**klasičtí**“ proroci (např. **Izajáš**, **Jeremjáš**, **Ezechiel**)

- ⇒ působili izolovaně, jejich výroky dochovány v prorockých knihách

NEVI'IM (נביאים)

kategorie proroků

⇒ prorokyně (*nevi'a*; נְבִיאָה)

- **Mirjam, Debora a Chulda**

⇒ nežidé

- **Balaam, Jób a *pět dalších***

⇒ po ***smrti posledních proroků*** opustila ***boží přítomnost*** (*šchina*) Izrael

⇒ po ***zničení chrámu*** prorocké nadání zaniklo

NEVI'IM (נביאים)

a) **Nevi'im rišónim** (נביאים ראשונים; Přední proroci)

⇒ „předklasická“ skupina proroků

⇒ proroci v těchto knihách sice působí, ale obsahem se vztahují k dějinám od usazení po dobu královskou

1. Jozue (יהושע; hebr. J^ehošua)

⇒ **Jozue** - vojevůdce a nástupce **Mojžíše**

⇒ **úkol** - dobýt a rozdělit zaslíbenou zemi dvanácti kmenům Izraele

obsah

1. část - dobývání země

2. část - její rozdělování

⇒ vypravěčské látky často **velmi staré** - nejen dobývání země, ale i jeho pozdější oslavování a připomínání

⇒ příběhy tradované při svatyních - sebrány, uspořádány a zredigovány tzv. **Deuteronornistou** patrně v **exilní** či raně **poexilní době**

NEVI'IM (נביאים)

a) *Nevi'im rišónim* (נביאים ראשונים; Přední proroci)

2. Soudců (שופטים; hebr. Šoftim)

⇒ **soudcové** - strážci a obnovitelé božího řádu v Izraeli

⇒ působili **v době po usazení** Izraele v Palestině **před dobou královskou**

⇒ **12 soudců**: Otniel, Ehúd, Šamgar, Bárak, Gedeón, Tóla, Jaír, Jiftách, Ibsán, Elón, Abdón a Samson

⇒ šest „**velkých soudců**“ - převážně bojovníci proti nepřítelům - snad Otniel, Ehúd, Šamgar, Bárak, Gedeón a Samson

- **na pomezí** mezi velkými a malými - Jiftách

⇒ „**Píseň Debóřina**“ - asi **nejstarším** delším textem Tanachu

⇒ **redakce** knihy provedena **Deuteronomistou** asi až v **exilu** či **krátce poexilní době**

NEVI'IM (נביאים)

a) *Nevi'im rišónim* (נביאים ראשונים; Přední proroci)

3. Samuelovy knihy (שמואל; hebr. Šmuel)

- ⇒ působil mezi obdobím soudců a vznikem království
- ⇒ vystupuje vedle **Saula** a **Davida**
- ⇒ knihy s určitostí jeho dílem nejsou
- ⇒ původně jeden celek - rozčleněny až druhotně

obsah

- ⇒ důležitý pramen pro vznik staroizraelského království
 - dva odlišné přístupy k instituci království - kladný a záporný
- ⇒ pasáž z 2S - David a jeho rodina
- ⇒ sepsány asi nedlouho po Davidově smrti
- ⇒ konečná redakce - **deuteronomistická**

NEVI'IM (נביאים)

a) *Nevi'im rišónim* (נביאים ראשונים; Přední proroci)

4. *Královské* (מלכים; hebr. Melachim)

obsah

- ⇒ **historický** - konec vlády **Davida**, vláda **Šalomouna**, rozpad říše a dějiny obou království až do jejich konce
- ⇒ odkazy na původní zdroje - královské anály („Kniha činů Šalomouna“, „Kniha judských králů“, „Kniha izraelských králů“)
- ⇒ vládci datováni **synchronně**, zmiňovány další údaje
- ⇒ vkomponovány **zprávy o různých prorocích**
 - hodnocení králů v prorockém duchu - kladně jen pravověrní - někteří judští králové
- ⇒ **redakce** - deuteronomistické kruhy

NEVI'IM (נביאים)

b) *Nevi'im acharónim* (נביאים אחרונים; Zadní proroci)

⇒ „**literární**“ **proroci** - **3 hlavní** a **12 malých proroků**

⇒ nebyli většinou spisovateli - výroky ústně a nakonec písemně zachyceny
- většinou v době exilní a poexilní

⇒ občas **spojeny** výroky různých autorů

⇒ mohly být **redakčně přepracovány**

⇒ jen o některých prorocích více informací (**Jeremjáš**)

učení

⇒ Izrael porušuje smlouvu s Hospodinem

⇒ kritika **oficiálního kultu** - synkretismus, tolerance cizích kultů

⇒ někdy **odpor k usedlé zemědělské a městské společnosti**

⇒ **sociální kritika** - proti vládnoucím vrstvám monarchie

⇒ příchod tzv. „**Dne Hospodinova**“ - též „Onen den“, „Den“ - přísný **boží soud**, obnovení čistého kultu

⇒ někteří proroci očekávali **příchod rajského věku**

NEVI'IM (נביאים)

b) *Nevi'im acharónim* (נביאים אחרונים; Zadní proroci)

1. *Izajáš* (יִשְׁעָיָהוּ; hebr. Ješa'jahu)

⇒ „**první Izajáš**“ - z **Judska**, asi před 742 př. n. l. - nástrojem božího soudu je **Aššur**

⇒ „**druhý Izajáš**“ - asi o 200 let později - výhled k vysvobození skrze Kýra („pomazaný“)

⇒ někdy rozpoznáván ještě „**třetí Izajáš**“



G. Doré

G. Doré: Izajášova vize o zničení Babylónu

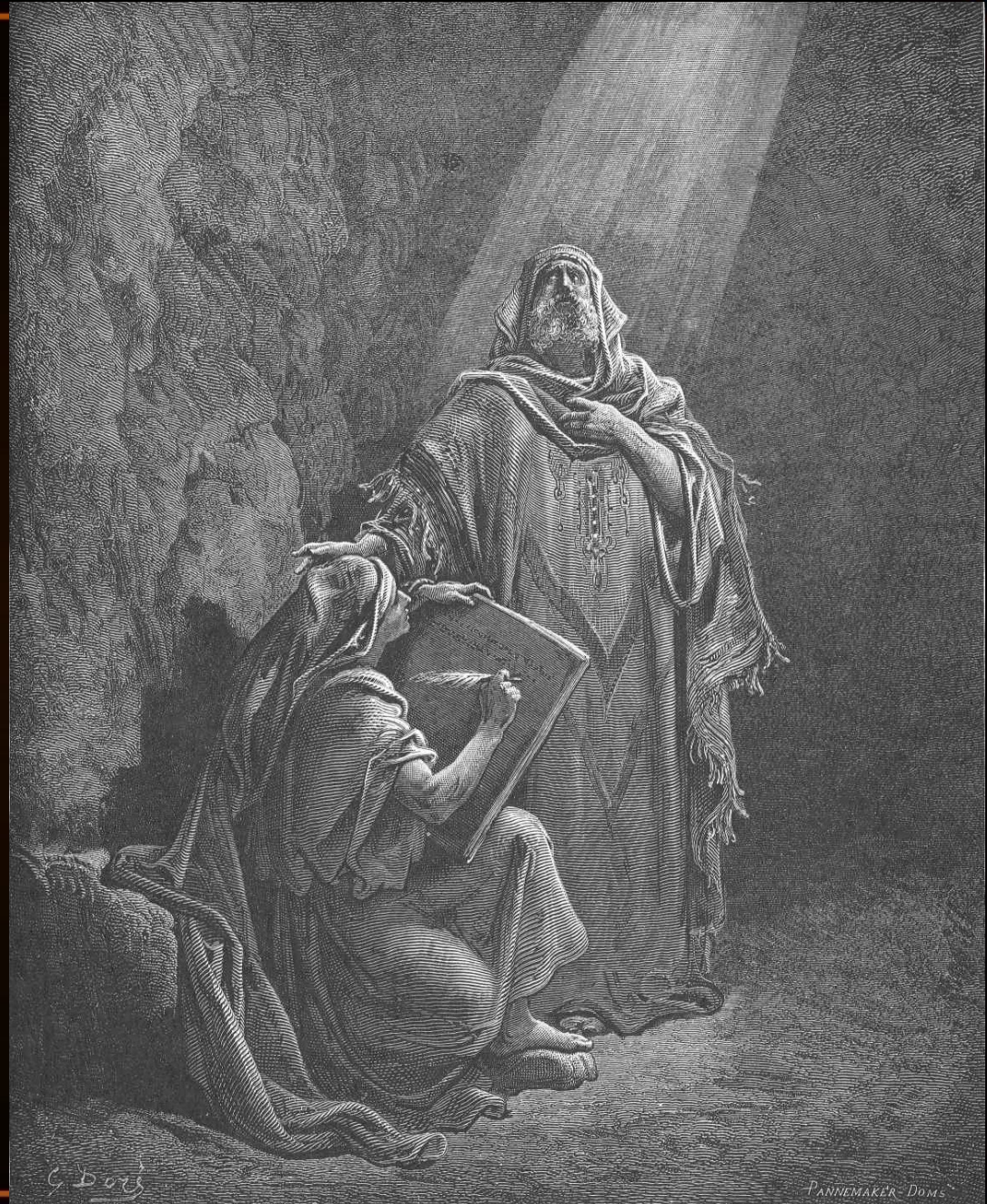
NEVI'IM (נביאים)

b) *Nevi'im acharonim* (נביאים אחרונים; Zадní proroci)

2. Jeremiáš (יֵרֵמְיָהוּ; hebr. Jirmjahu)

- ⇒ z **Judska**, od 627/6 př. n. l.
- ⇒ proti politice judského královského dvora
- ⇒ **Nabukadnezar II.** - nástroj božího trestu
- ⇒ proroctví proti Judsku a Jeruzalému, proti sousedům, a příslib vykoupení
- ⇒ sociální kritika a kritika usedlé zemědělské společnosti
- ⇒ zpráva o Jeremjášově činnosti

G. Doré: Báruk zapisující
Jeremjášova proroctví



NEVI'IM (נביאים)

b) *Nevi'im acharonim* (נביאים אחרונים; Zadní proroci)

3. Ezechiel (יְחֶזְקִיאל; hebr. J^echezkiel)

⇒ z **kněžského rodu**

⇒ **597 př. n. l.** odvečen do **Babylónu**

⇒ měl **řadu vidění**

⇒ **soud** nad **judským královstvím** i **Jeruzalémem** byl **spravedlivý** pro jejich hříchy

⇒ **zkáza je jen dočasná** - **Jeruzalém** i **chrám** bude obnoven

⇒ **apokalyptika**

⇒ z jeho vidění často vycházela **židovská mystika**

NEVI'IM (נביאים)

b) *Nevi'im acharónim* (נביאים אחרונים; Zadní proroci)

3. 12 malých proroků (תרי עשר; *aram.-hebr. trei asar*)

- **Ozeáš** (הוֹשֵׁעַ; hebr. Hóšea) - působil mezi léty **750-725 př. n. l.** v **izraelském království**, očekávání božího soudu

- **Jóel** (יִזְעָל; hebr. Jóel) - kobyolková pohroma - boží trest a výzva k pokání, „Den Hospodinův“ v údolí Jóšafatu

- **Ámos** (עָמוֹס; hebr. Ámos) - z **Judska**, původně snad pastýř, **kol. pol. 8. st. př. n. l.** - **sociální kritika** horních vrstev izraelského království a **formalizovaného kultu** - boží trest v podobě **Asyřanů**

- **Abdijáš** (עֲבַדְיָה; hebr. Obadja) - proroctví proti **Edómu**, proroctví o blízkém příchodu **božího soudu**, tzv. „**Dnu Hospodina**“

NEVI'IM (נביאים)

b) *Nevi'im acharónim* (נביאים אחרונים; Zadní proroci)

3. 12 malých proroků (תרי עשר; aram.-hebr. trei asar)

- **Jonáš** (יוֹנָתָן; hebr. Jóna) - vznik v 5. st. př. n. l. či později, město Ninive, ryba, která prý Jonáše pohltila

- **Micheáš** (מִיכָה; hebr. Mícha) - z **Judska**, asi **740-700 př. n. l.**, proroctví proti **izraelskému království** a **Samaří**, zčásti i proti **Jeruzalému**, **sociální kritika** vládnoucích vrstev, **příslib vykoupení** a vize obecného míru po **božím soudu**

- **Nachum** (נַחֻם; hebr. Nachum) - v **7.-6. st. př. n. l.**, proroctví proti **Ninive**

- **Abakuk** (חֲבַקּוּק; hebr. Chabakúk) - text **nejasný**, nejisté **datování**, hrozba **Chaldejců**

- **Sofonjáš** (צְפַנְיָה; hebr. Šifnaja) - vláda **Jóšijáše** kol. 630 př. n. l., důraz na blízký boží příchod či soud, obsah proroctví: 1. **soud nad Judou**; 2. **soud nad národy**; 3. **zaslíbení Izraeli i národům**

NEVI'IM (נביאים)

b) *Nevi'im acharónim* (נביאים אחרונים; Zadní proroci)

3. 12 malých proroků (תרי עשר; aram.-hebr. *trei asar*)

- **Ageus** (חגי; hebr. Chaggaj) - od **520 př. n. l.** v Jeruzalémě, proroctví vybízí k obnově jeruzalémského chrámu

- **Zacharjáš** (זְכַרְיָה; hebr. Zecharja) - asi **520-518 př. n. l.**, povzbuzuje k **dostavbě chrámu**, tu vidí jako začátek nového věku - „**Protozacharjáš**“; „**Deuterozacharjáš**“ - podstatně mladší, snad kol. 330 př. n. l., vidění apokalyptického rázu; někdy „**Tritozacharjáš**“

- **Malachiáš** (מְלָאכִי; hebr. Mal'achí) - „**můj posel**“, proroctví soustředěna na **jeruzalémský chrám** a jeho **bohoslužbu**, vznik snad před **pol. 5. st. př. n. l.**, očekává příchod **božího soudu**, tzv. „**Dne Hospodinova**“, předchůdcem soudu **Elijáš**

KONEC